

kunnen op verrassende wijze verbonden geraken, via de andersoortige dans van het spel.' Hoewel je echt wel iemand nodig hebt die je door het spel loodst, maakte het spel zijn belofte waar. Ik speelde samen met twee Nederlandse dames, en het was wonderlijk hoe gevoelige bekentenissen zich vlotjes afwisselden met stevige lachbuien en bekrachtigende feedback en herkenning. Ook hier wordt er weer een stapje verder gegaan. De therapeut verdwijnt uit beeld en het spel en de spelers creëren de therapeutische ruimte.

Het was fijn dat er op deze studiedag ook uit andere vaatjes werd getapt dan de klassieke therapie. Ik vroeg me af of in benaderingen en projecten zoals die van Seppe Nobels, *Zone(n)050*, Narrato en andere initiatieven op deze weldadige dag, de toekomst ligt van de geestelijke gezondheidszorg? Op zijn minst kun je zeggen dat deze studiedag genoeg inspiratie gaf om de geestelijke gezondheidszorg toegankelijker te maken. Jammer genoeg heb ik niet van alles kunnen proeven. Maar wat ik zeker meeneem is dat er ongelooflijk veel variaties mogelijk zijn op het recept voor 'therapie'. Soms lijkt het nog amper op het oorspronkelijke gerecht, maar dat doet niets af aan de therapeutische kracht van de aanpak. Integendeel, al deze variaties stellen ons in staat nog beter af te stemmen op de vraag van de mensen die beroep op ons doen. Uiteindelijk zijn zij het die het laatste woord hebben.

Elke Humblet is psychotherapeut en seksuoloog bij Elan-Groepspraktijk in Merksem. E-mail: elke.humblet@elan-groepspraktijk.be.

Cruijffiaans denken als inspiratiebron voor complexe problematiek in de ggz: psychiatrie, psychotherapie, jeugdzorg

Symposium van de School voor Systemische Opleidingen en de Unie KJP
[Heerlen, 25 september 2021]

Albert Neeleman

Het Royal Theater in Heerlen is een gebouw met geschiedenis. De prachtige voormalige bioscoop is gelegen in het centrum van de stad, nabij het treinstation. Het eivormige, door Frits Peutz en Jan Bongaerts ontworpen gebouw, dateert uit 1938. Dit symposium werd georganiseerd door de School voor Systemische Opleidingen in Bunde, in samenwerking met de Unie KJP (een samenwerkingsverband van kinder- en jeugdpsychiaters in Limburg). De keuze van Jan Olthof en diens team om juist in dit gebouw zijn nieuwste boek te presenteren getuigt van de zorg en smaak die hem kenmerken. Dat nieuwe boek van Olthof (2021) is getiteld: *Cruijffiaans denken in de narratieve systeemtherapie – Navigeren in complexiteit* (lees elders in dit nummer de recensie van Peter Lenaerts, red.).

In zijn openingswoord legt Olthof uit dat we in de geestelijke gezondheidszorg, de psychiatrie en de jeugdzorg complexe situaties te veel proberen te vereenvoudigen door ze op te splitsen in deelproblemen. Het gevolg is dat in korte tijd '(te) veel spelers op het veld komen', allen met hun eigen deelterrein en taak. Niet zelden heeft dit de nodige chaos en onderlinge conflicten tot gevolg. Het gedachtegoed van Cruijff en het concept totaalvoetbal dienen voor hem als metafoor die ons kan helpen de complexiteit te blijven omarmen en erin te navigeren. De sprekers op deze dag nemen, ieder vanuit hun eigen achtergrond, de deelnemers mee in hun inspira-

tiebronnen en inzichten in het omgaan met complexiteit.

Auke Kok, journalist en schrijver, mag als biograaf van Johan Cruijff zijn licht laten schijnen over Cruijff als voetballer en fenomeen, over diens ideeën en maatschappelijke betekenis. Voortgekomen uit een middenstandsgeslacht uit de Jordaan houdt Cruijff, zo verlegen als hij is, steeds het eigenbelang goed in de gaten. Als speler is hij niet alleen extreem balvaardig, zijn waarnemen en denken houden ook oog op waar de bal niet is en op wat er moet gebeuren. Fysiek is hij eigenlijk ongeschikt voor topsport. Hij voetbalt echter niet vanuit kracht, maar vanuit zijn kwetsbaarheid. Niet verder gekomen dan de lagere school blijkt hij zeer getalenteerd in het doorschouwen van complexe systemen. Door op tijd anderen te betrekken kan hij voorkomen dat zijn inzet strandt. Dit kenmerkt ook zijn visie op trainerschap en management. De gerichtheid van het managementdenken op efficiëntie negeert de kennis van de inhoud (voetbal, team, club), terwijl die wat Cruijff betreft juist leidend moet zijn. Kennis en vaardigheid die hij zelf mist, haalt hij binnen, zodat het geheel veel groter wordt dan de som der delen.

Govert Geldof is civiel ingenieur en leidt het publiek op opmerkelijk heldere en begrijpelijke wijze in in de wereld van de complexiteitswetenschap. De term 'complexiteit' verwijst naar datgene wat bij elkaar hoort en niet uit elkaar gehaald kan worden zonder voeling te verliezen met 'het verbindend patroon'. 'Complex' gaat over wat ontstaan is, 'ingewikkeld' is wat gemaakt is door mensen. Veel te veel zoeken we oplossingen in het ingewikkeldheidsdomein. Het omarmen van complexiteit confronteert ons met een (nog) niet-weten en met onzekerheid hoe te handelen. Dit vergt vakmanschap en omzichtigheid, maar levert doorgaans veel

succesvollere oplossingen in complexe situaties.

Peter Adriaenssens, kinderpsychiater, houdt ons vervolgens door middel van fascinerend en emotionerend poppenspel een spiegel voor over het organiseren van zorg voor complexe problematiek in gezinnen en families. 'Wie helpt wie?' is de vraag in een casus waar zeven hulpverleners betrokken blijken bij een moeder en een dochter van vijftien. Hoe kan het team van hulpverleners werkelijk samenspelen en het overzicht over het geheel niet verliezen? Adriaenssens benadrukt dat zelfzorg van de therapeut belangrijk is en de bereidheid om complexiteit te omarmen. Met andere woorden: om niet steeds te kijken waar al gekeken wordt.

Jan Flameling, filosoof, is niet in leven, den lijve aanwezig, maar heeft zijn lezing van tevoren op film laten vastleggen vanaf zijn woonboot op de Amstel. Hij streeft ernaar, samen met Olthof en de denktank 'De Bende van Bunde', om filosofie terug te brengen in het gedachtegoed van de systeemtherapeut. Hij is narratieve therapie toenemend gaan zien als een praktische filosofie. Het is wel een praktijk die onder druk staat van het systeem van de marktwerking in de ggz. Hij benut noties van Aristoteles, Habermas en Hannah Arendt als filosofische inspiratiebronnen voor het denken over complexiteit en het mobiliseren van verzetskrachten tegen een ondermijnend systeem. Zelfredzaamheid als levend wezen in een gemeenschap met anderen, waarnaast ook politiek bewustzijn en publieke positionering naar voren komen als belangrijke medespelers. Laten we als therapeuten en cliënten vrijmoedig spreken en aan de kaak stellen wat er mis is!

Na een dergelijk opzweepend betoog mogen we mijmeren bij de ontroerende gedichten die Peter Lenaerts, klinisch psycholoog en systeemtherapeut, met zijn

partner Suzan voordraagt uit zijn relationele poëzie. Kwetsbaarheid en verbondenheid roeren ook hier weer de trom.

Bruno Hillewaere, klinisch psycholoog en systeemtherapeut, verbindt in zijn lezing de werelden van topsport en systeemtherapie. In beide domeinen gaat het om aansluiten, maar ook durven doorpakken. Met gebruik van mooie filmpjes brengt hij zijn verhaal van de kleine grootsheid, zoals recent ook in dit tijdschrift in een artikel uiteengezet (Hillewaere, 2020).

Jan Bout is psychotherapeut in eigen praktijk en was jarenlang verbonden aan de Keerkring in Beilen. Hij gaat aan de hand van casuïstiek en een aantal min of meer idiosyncratische concepten en methodieken in op wat er met ons gebeurt als we als therapeuten geconfronteerd worden met complexe problematiek. Hij stelt de vraag hoe we als therapeut een weg kunnen zoeken in het labyrint van onze eigen levenservaringen en de gestokte levensprocessen van onze cliënten. Hij gaat daarbij zijn levensverhaal en daaraan verbonden eigen thematiek bepaald niet uit de weg en legt een aanstekelijke strijdbaarheid aan de dag.

We werden bij de entree al feestelijk onthaald door een New Orleansmuziek spelend blaasorkest, waarin medeorganisator Rene Cardynaals de tuba bespeelt. De brassband zet de hele dag het symposium luister bij en mag met Cardynaals, kinderen jeugdpsychiater, de dag ook afsluiten. Cardynaals neemt ons mee in de wereld van New Orleans jazzmuziek en speelt met zijn Gumbo Jazzband een aantal nummers die de historische ontwikkeling van toenemende complexiteit laten horen: van *the beat*, naar *the feel*, *the groove* en uiteindelijk

the growth. De muzikanten stuwen elkaar toenemend op tot excelleren binnen de samenhang van de muziek.

Aan het eind van deze zonnige zaterdag maken we de balans op. We zijn vergast op een prachtige studiedag, waarin ingewikkelde concepten niet alleen cerebraal, maar ook muzikaal, poëtisch, humoristisch, emotioneel en vooral met het hart over het voetlicht zijn gebracht. Je hoeft geen voetballer of -liefhebber te zijn om hierdoor geïnspireerd te raken! Op rizomatische wijze bleken sportjournalistiek, civiele ingenieurskunde, poppenspel, psychotherapie, poëzie, jazzmuziek en filosofie verbonden door een onderliggend wortelstelsel. In analogie met de metafoor van het 'totaalvoetbal' was dit met recht een 'totaalsymposium'. Eén kanttekening mag gemaakt worden bij de opstelling en het 'spelersveld': alleen witte heren van zekere leeftijd werden als spreker het veld in gestuurd. Veel geschiedenis en ervaring brachten zij mee, maar qua diversiteit schoot het in dat opzicht wel een beetje tekort, in het licht van de huidige maatschappelijke context.

Albert Neeleman is klinisch psycholoog en psychotherapeut, werkzaam als systeemtherapeut bij het Amsterdams Instituut voor Gezins- en Relatietherapie.
E-mail: neele.ppan@gmail.com.

Literatuur

- Hillewaere, B. (2020). In verbinding corrigeren en consulteren – Over positionering, kleine grootsheid en groei in systeemtherapie. *Systeemtherapie*, 32(3), 165-179.
- Olthof, J. (2021). *Cruijffiaans denken in de narratieve systeemtherapie – Navigeren in complexiteit*. Bunde: Narrare.